

Mediální obraz Karla Schwarzenberga v tištěných denících před prezidentskými volbami 2013¹

Hynek Jeřábek, Jan Rössler, Pavel Sklenařík

Media Image of Karel Schwarzenberg in the daily Press before the Presidential Elections 2013

Abstract: The first direct presidential elections in the Czech Republic took place in January 2013. This event and the period before were extensively covered by media, which many candidates and political actors described as ultimately having a significant influence on voters' decisions. This article focuses on an analysis of the media image of one of the presidential candidates, Karel Schwarzenberg. Originally an outsider, he reached the second round of the elections, but then he was beaten by Miloš Zeman. The article uses the theory of framing and specifies it to the circumstances of the first and second round of the elections. It applies a quantitative and qualitative content analysis to the main Czech daily newspapers and to the website supporting Schwarzenberg www.volimkarla.cz. The in-depth analysis reveals that the positive image of Karel Schwarzenberg created by his supporters before the first round of the elections was reframed before the second round into a rather negative image.

Keywords: framing theory, agenda setting theory, content analysis, direct presidential election, election campaign, media image, Karel Schwarzenberg, Miloš Zeman

<http://dx.doi.org/10.13060/1214-438X.2013.11.2.1>

V lednu 2013 se odehrála historicky první přímá dvoukolová volba prezidenta ČR. Tato událost byla z pochopitelných důvodů ostře sledována českými i zahraničními médii a mnozí významní političtí aktéři připisovali již v rámci prvních náznaků předvolebních přestřelek zásadní vliv právě médiím. Dosluhující prezident Václav Klaus dokonce prohlásil, že „hlavní věc je mylná představa, že toho prezidenta budou volit voliči. Prezidenta nám vyberou média, a voliči ho pak schválí.“ [Lidové noviny 14. 1. 2013] V podobném smyslu zaznělo i vyjádření tehdejšího premiéra Petra Nečase, který komentoval nezdar svého stranického kolegy Přemysla Sobotky v prvním kole voleb: „Volby byly primárně soubojem osobností. Rozhodovalo se až v úplném závěru, kde sehrál roli mediální obraz. Někteří tu mediální podporu dostali, někteří ji nedostali. Hlavní média zasáhla do voleb snad nejvíce za posledních dvacet let. Zejména pak během posledního týdne.“ [Lidové noviny 15. 1. 2013]

Jak můžeme na roli médií v období před prezidentskými volbami nahlížet z perspektivy mediálních studií? Důležitá je v tomto směru především teorie primingu – tedy zdůrazňování témat. Iyengar a Kinder dle McQuaila [2009: 529] prokázali, že „politické záležitosti, jimž se dostává nejvíce pozornosti (...), zaujímají význačnější místo při veřejném hodnocení výkonu politických aktérů“. Jednotliví aktéři se tak snaží, aby byli v médiích spojováni s tématy, která považují za své silné stránky (nebo o nich soudí, že budou veřejností pozitivně přijímána), případně naopak usilují o to, spojit s některými problematickými tématy své soupeře.

Účelem tohoto textu není analyzovat, do jaké míry měl výsledný mediální obraz jednotlivých kandidátů dopad na jejich konečný úspěch či neúspěch v prezidentských volbách. Studie rovněž nezkoumá vliv pozitivní či negativní kampaně volebních týmů a známých nebo utajovaných podporovatelů těchto kandidátů na samotnou podobu mediálních obrazů

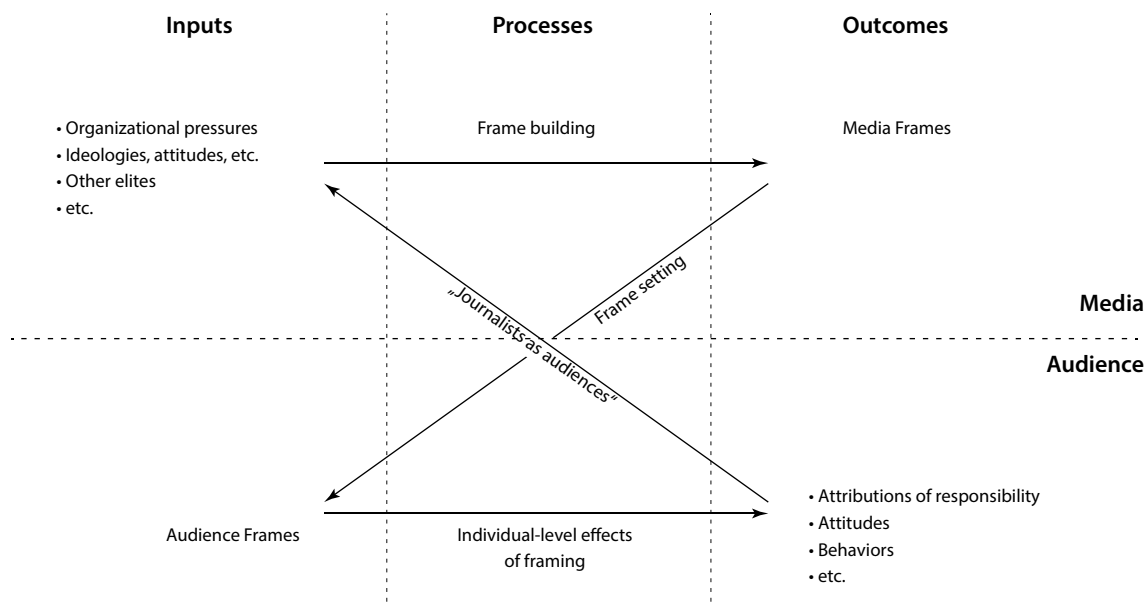
uchazečů. Cílem textu je analýza mediálního obrazu jednoho z prezidentských kandidátů, Karla Schwarzenberga, a to nejenom s ohledem na témata, s nimiž byl Karel Schwarzenberg spojován, ale také z hlediska proměn mediálního obrazu v čase mezi prvním a druhým kolem prezidentských voleb. Kombinace kvantitativní obsahové a kvalitativní analýzy vybraných článků ze čtyř nejčtenějších českých deníků nám umožní rekonstruovat postupné utváření mediálního obrazu Karla Schwarzenberga před prezidentskými volbami a zodpovědět následující výzkumné otázky: Skrze jaká témata byl mediální obraz Karla Schwarzenberga v analyzovaných článcích konstruován? Jak často a jak trvale se jednotlivá témata ve zkoumané mediální agendě vyskytovala? Která z nastolených témat byla spojena s konkrétní událostí? Jakým způsobem formovala nejčastěji prezentovaná témata mediální obraz Karla Schwarzenberga?

V prvních dvou kapitolách stručně představíme vybrané mediální teorie, s nimiž v textu dále pracujeme, a metodický postup analýzy. S pomocí uvedených teorií poté naznačíme mechanismus konstrukce a působení mediálního obrazu Karla Schwarzenberga, a to zvláště pro první a druhé kolo voleb. V páté kapitole shrneme výsledky kvantitativní a v šesté kapitole kvalitativní analýzy. Hlavní zjištění analýzy souhrnně interpretujeme v závěrečné kapitole, v níž zároveň načrtne možné směry dalšího zkoumání.

Teoretická východiska: vybrané mediální teorie

Většina voličů utváří své rozhodnutí a svůj názor na kandidáty především na základě informací získaných z médií, a proto je důležité zkoumat právě tyto mediované významy, jež s sebou kromě informace nesou také její interpretaci, určitý návod, jak ji chápat. Konstrukce mediálního obrazu (zvláště pokud

Obrázek 1: „Rámcování“ jako teorie vlivu médií

Zdroj: Převzato z [Scheufele 1999: 115].

jde o mediální obrazy kandidátů ve volbách) je komplexním a kontinuálním procesem, který nelze zcela snadno ovládnout ani zafixovat. Důležitým nástrojem médií v tomto vzájemném vyjednávání je upřednostňování určitých témat oproti jiným. Touto otázkou se zabývá všeobecně nejznámější z mediálních teorií - teorie nastolování agendy (*agenda setting*) [McCombs, Shaw 1972; McCombs 2009]. Podle této teorie nemohou média přímo ovlivnit názor publika, potažmo voličů, ale mohou některá témata označit jako důležitá - např. vyšší frekvencí jejich zobrazování. Téma, které má šanci stát se součástí mediální agendy, musí nést určité charakteristiky, např. být pro publikum srozumitelné a umožňovat jednoznačnou a obtížně zpochybnitelnou interpretaci [McCombs 2009]. Jedním z cílů analýzy bude zjistit právě to, která témata se v souvislosti s Karlem Schwarzenbergem v mediální agendě objevovala.

Důležitost tématu a jeho pozici v mediální agendě může ovlivnit jeho spojení s konkrétní, tzv. „zaostřující událostí“ (*focusing event*) [Birkland 2007]. Této problematice se věnuje teorie zvýraznění (*priming*) [McQuail 2009: 529]. Podle této teorie se může určitá událost stát hlavní v agendě všech masových médií, pokud podobně jako v případě tématu naplňuje určité charakteristiky (srozumitelnost, jednoznačnost, aktuálnost, významnost). V analyzovaných článcích budeme proto hledat zprávy o takových událostech, které by odpovídaly Birklandově definici, resp. charakteristice zaostřující události, kterou uvádí František Kalvas et al. [2012: 12]: „Zaostřující událost má schopnost abstraktnost a komplexitu problémů redukovat.“

Nastolení tématu, tedy jeho výskyt v mediální agendě, naznačuje publiku, která témata mají považovat za důležitá. Samo o sobě ale ještě nedává návod, jak je interpretovat. Tato fáze konstrukce mediálního obrazu je zachycena v teorii rámcování (*framing*). Již McCombs [1992: 8-9] upozornil na významný rozdíl mezi nastolením agendy a rámcováním. Jestliže první, tedy nastolení agendy, jednoznačně spojil s výběrem tématu nebo události a odpovědí na otázku: „O čem přemýšlet?“ (*what to think... selection of topics*), druhé, tedy rámcování, vymezil výběrem hlediska a otázkou: „Jak o tom

smýšlet?“ (*how to think... selection of frames*). Price a Tewksbury [1997] šli ještě dál a rozlišili nastolení agendy a zdůraznění (*priming*) jako aspekty „dostupnosti informací“ (*accessibility-based effects*) a rámcování (*framing*) jako vliv způsobu použití informací (*applicability effect*). Teorie rámcování má tedy při interpretaci procesů, které probíhaly v prezidentské volební kampani, dosti odlišnou roli než teorie nastolení agendy.

Dietram A. Scheufele [1999] nabídl procesuální model rámcování, v němž precizuje tuto teorii způsobem, který je možno uplatnit ve výkladu českých prezidentských voleb, a to s dvojnásobným specifikým upřesněním (viz obrázek 1). Podle této teorie, alespoň v podání D. A. Scheufeleho, dochází nejprve k procesu vytváření rámce (*frame building*). Takto vytvořený rámec, v našem případě obraz kandidáta, je masovými médii ve druhé fázi procesu prezentován, můžeme také říci instalován, usazován nebo nastolován (*frame setting*) jako interpretační rámec ve veřejnosti, publiku, obecnostu, v našem případě v obci potenciálních voličů (*audience frames*). Ve třetí fázi tento „obraz kandidáta“ podstatným způsobem ovlivňuje individuální proces volebního rozhodování a volebního chování těch osob, na které zapůsobil [Scheufele 1999: 114-118].

Data a metoda jejich zpracování

V první fázi rozboru mediálního obrazu Karla Schwarzenberga v prezidentské kampani jsme analyzovali 1026 výroků stažených 2. prosince 2012 ze stránky podporovatelů Karla Schwarzenberga www.volimkarla.cz. V té době byl Karel Schwarzenberg jednoznačně považován za outsidera voleb a jeho volební preference byly na úrovni 5 % až 9 % všech voličů [viz např. STEM 15. 11. 2012; MEDIAN 8. 11. 2012]. Proto předpokládáme, že příspěvky na této stránce nebyly motivovány reakcí na úspěch volební kampaně Karla Schwarzenberga, ale rozhodnutím příspěvatelů vyjádřit podporu tomuto kandidátovi a rozumovými, emocionálními či morálními důvody pro tento postoj.² Výroky ze zmíněných webových stránek jsme kategorizovali do skupin podle převažujícího tematického zaměření a výsledky této analýzy využijeme

při interpretaci konstrukce mediálního obrazu před prvním kolem prezidentské volby (viz tabulku 1).

Těžiště analytické práce spočívalo v kvantitativní obsahové analýze vybraných článků ze čtyř nejčtenějších českých seriálních tištěných deníků. Selekce vycházela z dat čtenosti periodik v druhé polovině roku 2012 dostupných z projektu „Media Projekt“ agentur GfK a Median, v rámci kterého po vyřazení (s ohledem na stanovená kritéria) titulů Blesk, Aha! a Sport byla vybrána periodika MF Dnes (819 tisíc čtenářů na vydání), Právo (362 tis.), Lidové noviny (206 tis.) a Hospodářské noviny (197 tis.) [Media Projekt 2012].

Z těchto čtyř deníků byly v rámci jejich tištěných verzí vybrány všechny články (rozuměj i autorské sloupky a komentáře externistů, otištěné dopisy čtenářů apod.), které se týkaly Karla Schwarzenberga (tedy obsahovaly toto jméno) v období od 8. ledna (tj. tři dny před prvním kolem voleb) do 26. ledna (tedy poslední den druhého kola voleb), ať už v souvislosti s jeho kandidaturou na prezidenta nebo ve spojení s činností

tehdejšího ministra zahraničí. Celkový vzorek čítal 596 nových příspěvků, přičemž jednotlivá periodika měla zastoupení: MF Dnes N=195, Právo N=123, Lidové noviny N=178, Hospodářské noviny N=100.

U těchto vybraných článků bylo kódováno jednak jejich dominantní tematické zaměření (každému článku bylo přiřazeno jedno či více témat), jednak jejich konotace – pozitivní/negativní/ambivalentní podle hlavního smyslu sdělení.³ Studie kombinuje kvantitativní i kvalitativní přístup; první jmenovaný rekonstruuje časovou osu sledovaného období a sleduje miru (a délku trvání) zájmu analyzovaných médií o jednotlivá témata spojená s osobou Karla Schwarzenberga. Druhý následně podrobněji nahlíží na kontext a rámec nejfrekventovanější se vyskytujících témat, především těch kontroverzních, případně svým charakterem ambivalentních, a interpretuje jejich roli v procesu konstrukce mediálního obrazu Karla Schwarzenberga.

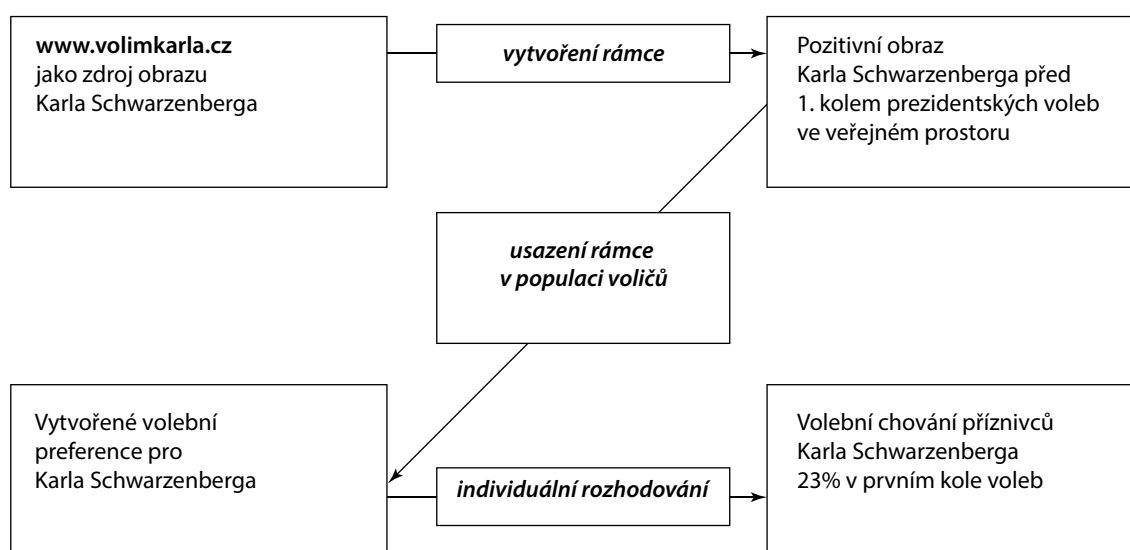
Tabulka 1: Témata příspěvků podporovatelů Karla Schwarzenberga

Charakteristiky úryvků z výroků na www stránce	počty úryvků	%
Vlastnosti K. Schwarzenberga	756	36,9
z toho morální vlastnosti	(324)	(15,8)
z toho obecné vlastnosti	(432)	(21,1)
Vztahy K. Schwarzenberga a ke K. Schwarzenbergovi	498	24,4
Budoucnost České republiky a pozitivní role K. Schwarzenberga v ní	312	15,2
Vztah K. Schwarzenberga k V. Havlovi a T. G. Masarykovi	85	4,2
Minulost K. Schwarzenberga	58	2,8
Není jiná možnost než volit K. Schwarzenberga	228	11,2
Ostatní	108	5,3
Celkem úryvků z 1026 výroků	2045	100

Pozn.: Autoři děkují Haně Pacákové a Michaele Srncové za podrobnější zpracování obsahové analýzy úryvků z těchto výroků zveřejněné v připravovaném samostatném článku.

Zdroj: Archiv autora [www.volimkarla.cz 2. 12. 2012].

Obrázek 2: První kolo prezidentských voleb

Zdroj: Vlastní zpracování na základě [Scheufele 1999: 115].

Mediální obraz Karla Schwarzenberga před prvním kolem prezidentské volby optikou mediálních teorií

V této části práce ukážeme, jak lze mediální obraz Karla Schwarzenberga před prezidentskými volbami a proces konstrukce tohoto obrazu interpretovat na základě právě představených mediálních teorií. Protože mezi prvním a druhým kolem volby se Schwarzenbergův mediální obraz výrazně proměnil, budeme se věnovat každému období zvlášť. Přijmeme-li výše zmíněnou teorii rámcování D. A. Scheufeleho [1999] jako obecný model, vysvětlíme totiž jinak vytvoření pozitivního obrazu Karla Schwarzenberga jeho příznivci a podporovatelé před prvním kolem prezidentských voleb (viz obrázek 2) a jinak přerámcování a modifikovaný obraz téhož kandidáta před druhým kolem voleb (viz obrázek 3).

Jak ukazuje obrázek 2, v dlouhém období před prvním kolem prezidentských voleb, tj. v období od začátku října 2012 až do prvního volebního víkendu 11. a 12. ledna 2013, sehrála podle našeho názoru velmi významnou úlohu ve volební kampani webová stránka podporovatelů Karla Schwarzenberga www.volimkarla.cz, na níž příznivci Karla Schwarzenberga vysvětlovali důvody, proč budou volit Karla Schwarzenberga prezidentem. Z této stránky podporovatelů se obraz Karla Schwarzenberga šířil přímou komunikací a hlavně prostřednictvím sociální sítě Facebook do veřejného prostoru. Došlo (alespoň pro část jeho budoucích podporovatelů) k vytvoření rámce (*frame building*) a pozitivního obrazu (*image*) Karla Schwarzenberga. Ten byl přejímán sympatizujícími bloggery a dostal se také do elektronických a do tištěných masových médií. Tento pozitivní rámec byl prostřednictvím tohoto šíření ve veřejném prostoru ve druhé fázi sledovaného procesu usazen ve voličské populaci (*frame setting*). Tímto způsobem si vysvětlujeme, že voliči, které oslovil tento pozitivní obraz K. Schwarzenberga, spolu s jeho aktivními podporovateli, se rozhodli (ve třetí fázi procesu podle obrázku 2) v prvním kole voleb pro podporu Karla Schwarzenberga, který získal 23% hlasů a postoupil do druhého kola voleb.

Pochopitelně tento způsob vysvětlení nelze jednoduše aplikovat na neúspěch ostatních kandidátů. V případě Karla Schwarzenberga může ale tento dílčí mechanismus doplnit předpoklady výzkumů veřejného mínění, které Karlu Schwarzenbergovi předpovídaly buď jednociferný výsledek, nebo nejvýše 10 až 11 % ještě krátce před konáním voleb [MEDIAN 22. 12. 2012: 6]. Vzhledem ke skutečnému výsledku 23 % v prvním kole voleb předpokládáme, že námi popsany mechanismus ovlivnil rozhodování alespoň části voličů Karla Schwarzenberga. Významnou roli v tomto mechanismu mohla pro potenciální sympatizanty Karla Schwarzenberga hrát vyjádření množství jeho podporovatelů na zmíněné webové stránce www.volimkarla.cz. Protože v případě ostatních kandidátů jsme takový web či způsob prezentace kandidáta a jeho podporovatelů nezaznamenali, nelze modifikovanou Scheufeleho teorii stejným způsobem aplikovat u ostatních kandidátů. Ani standardní aplikace Scheufeleho teorie, uvažující vliv nátlakových skupin, organizačních tlaků nebo společenských elit, by nedokázala vysvětlit raketový vzrůst podpory Karla Schwarzenberga v poslední fázi prvního kola prezidentské volební kampaně. Význam zřejmě mělo využití sociálních sítí a přímá kontaktní (*direct*) volební kampaň Schwarzenbergo-

vých podporovatelů a příznivců, která pomohla oficiálnímu volebnímu týmu.⁴ Jak uvádí bývalý šéfredaktor deníku MF Dnes Robert Čáseňský, Karel Schwarzenberg mohl také představovat „nadějnou variantu“ oproti Janu Fischerovi jako alternativní protivník Miloše Zemana ve druhém kole [Herzmann, Komárek 2013: 101].

Tabulka 1 ukazuje rozložení úryvků z výroků podporovatelů podle jejich hlavního tematického zaměření. Z tabulky jasně vyplývá, že nositelkami pozitivního obrazu Karla Schwarzenberga byly pro jeho podporovatele na prvním místě Schwarzenbergovy osobní vlastnosti, zejména ty morální. Téměř 37 % výroků, které zdůvodňovaly, proč podporovatelé volí Karla Schwarzenberga, se týkalo jeho pozitivních vlastností.

Další typy výroků vyjadřují vztahy voličů ke Karlu Schwarzenbergovi, především důvěru v něj, vztahy Karla Schwarzenberga k obyčejným lidem, příbuznost jeho názorů i jednání ke komunistické minulosti ostatních kandidátů a ocenění voličů, že se s touto minulostí Schwarzenberg nemusí vyrovnávat, a také vztahy Karla Schwarzenberga ke světu. Mimo jiné se jako důležité pro Schwarzenbergovy podporovatele ukázalo to, jak se Karel Schwarzenberg choval za minulého režimu, např. že podporoval československý disident, a obecně jeho vystupování v minulosti.

Mediální obraz Karla Schwarzenberga před druhým kolem prezidentské volby optikou mediálních teorií

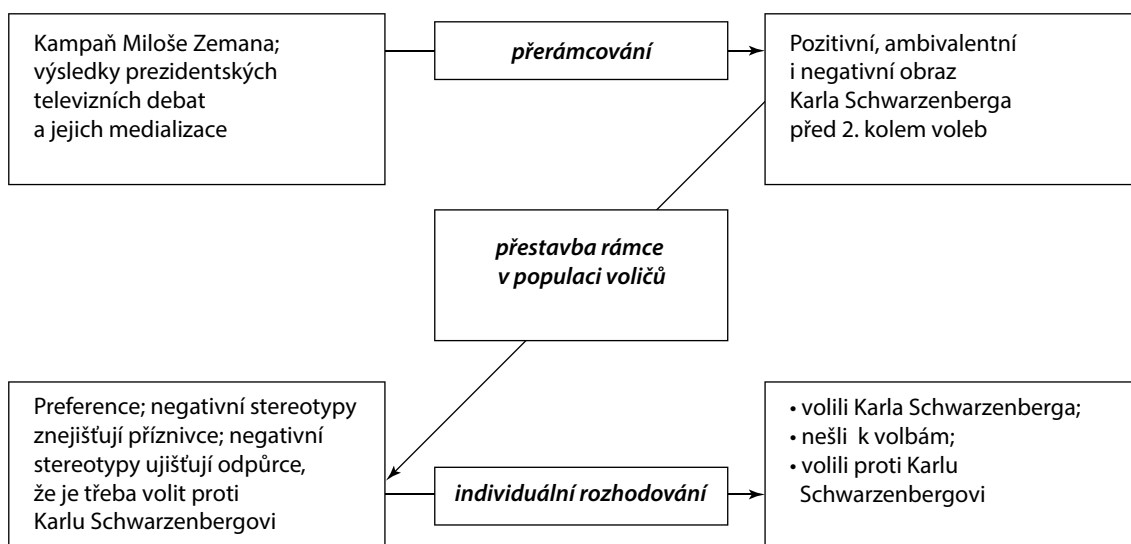
Před druhým kolem prezidentských voleb byla analýza nastolených témat o to zajímavější, že proti sobě stáli již jen dva kandidáti, a otvíral se tak prostor pro větší polarizaci. Sledovali jsme proto, která témata byla v analyzovaných článcích spojována s kandidátem a která s protikandidátem. Oba kandidáti se samozřejmě snažili spojit se svým soupeřem taková témata, která nesla negativní konotace a kterými by naklonili voliče na svou stranu [Iyengar, Kinder citováno in McQuail 2009].

Jak ukážeme dále v textu, mezi taková témata patřila v případě Karla Schwarzenberga jeho účast v pravicové vládě a obecně spojení s negativními konotacemi pravicového zaměření v rámci politického spektra, jeho šlechtický původ a materiální bohatství. Později k nim přibýlo páté téma (nutno podotknout, že bylo z historického hlediska do určité míry vytržené ze souvislosti), totiž že Karel Schwarzenberg na rozdíl od Miloše Zemana nežil v době socialismu v českých zemích, ale v cizině.

Také pro Miloše Zemana existovala potenciálně nepříjemná témata: jeho účast na opoziční smlouvě, postava Miroslava Šloufa v pozadí jeho kampaně, sponzoři s vazbami na Rusko apod. Je však třeba říci, že podle našeho názoru (a jak napovídá volební výsledek) se Miloši Zemanovi dařilo lépe nastolovat agendu nepříznivou pro Karla Schwarzenberga a naopak bagatelizovat témata, která by jemu mohla být potenciálně nebezpečná.

V období mezi prvním a druhým kolem voleb se projevil velmi významný vliv televizních prezidentských debat dvou kandidátů, kteří postoupili do druhého kola [Brož 21. 1. 2013; Lidové noviny 21. 1. 2013] (viz obrázek 3). Pro interpretaci těchto debat je důležitá výše představená teorie zaostřující

Obrázek 3: Druhé kolo prezidentských voleb

Zdroj: Vlastní zpracování na základě [Scheufele 1999: 115].

události. V televizní debatě 17. ledna na ČT1 bylo totiž otevřeno téma Benešových dekretů, které, jak ukázala kvantitativní analýza, bylo pak přítomno v mediální agendě až do druhého kola voleb.⁵ První formulaci na toto téma použil v televizní debatě Karel Schwarzenberg. Poté Miloš Zeman použil zdánlivě stejnou, významově však odlišnou verzi výroku, jejíž interpretace byla pro publikum jednodušší a srozumitelnější. Optikou teorie zaostřující události to lze vysvětlit tak, že média si v dalších dnech všimla především této verze právě pro její jednodušší interpretaci [Kalvas et al. 2012]. Pohled Karla Schwarzenberga byl příliš komplexní a býval by zřejmě vyžadoval rozbor historický, právnícký i sociologický, což je na zaostřující událost příliš vysoký nárok.

K pozitivnímu obrazu Karla Schwarzenberga, který byl před prvním kolem voleb postaven především na důrazu na jeho osobní a morální (tedy abstraktní) vlastnosti, se tedy po prvním kole přidružila další témata, která již byla konkrétnější, ať už šlo o účast Karla Schwarzenberga na pravicové vládě nebo Schwarzenbergovy názory na Benešovy dekrety. Právě konkrétnost zvyšuje podle Yagadeové a Doziera šanci nových témat stát se součástí mediální agendy [Yagade, Dozier 1990; Kalvas et al. 2012: 12].

Způsob interpretace těchto nových témat ovlivnil mediální obraz Karla Schwarzenberga před druhým kolem volby, tj. v zásadě přerámcoval jeho pozitivní obraz konstruovaný před prvním kolem volby. Mohl tak na jedné straně znejistit jeho potenciální příznivce, na druhé straně prostřednictvím negativních stereotypů, s nimiž se někteří voliči Karla Schwarzenberga ztotožnili, přesvědčit voliče nerozhodnuté, kteří pod vlivem těchto stereotypizovaných obrazů volili proti němu.

Proč se v mediální agendě začala vyskytovat právě tato témata? Jak upozorňuje McCombs, o pozornost médií usiluje mnoho událostí a situací: „Protože novináři nemají možnost získat informace o všech událostech ani o všech nemohou informovat své publikum, spoléhají se na tradiční soustavu profesních norem, podle nichž se řídí při každodenním výběru vzorku z prostředí. Výsledkem je, že zpravodajská média nabízejí omezený pohled na širší prostředí podobný omezenému

pohledu na vnější svět, jaký umožňují úzká šterbinová okna v některých moderních budovách.“ [McCombs 2009: 52]

Pro interpretaci této selekce určitých informací a jejich interpretaci je opět důležitá teorie rámcování (*framing*). V případě již zmíněného tématu Benešových dekretů šlo právě o tento proces. Způsob, jakým Karel Schwarzenberg téma otevřel, ještě nenapovídal, že vzbudí významnější pozornost. Jeho dominanci v mediální agendě tedy nevysvětlí teorie nastolování agendy. Teprve zarámování tématu, způsob jeho interpretace, jeho „spojení s kognitivními schémata existujícími u většinové populace“, dává možnost pochopit význam debaty o Benešových dekretech pro výsledek prezidentských voleb [Scheufele, Iyengar 2011: 13].

Jak o Benešových dekretech smýšlí podle svého vyjádření Karel Schwarzenberg a jak o něm smýšlí většina českých občanů? Nenalezneme v těchto dvou interpretacích nesoulad, nebo dokonce konflikt? D. A. Scheufele vysvětluje rozdílné rámcování tím, že informace je spojena s existujícími kognitivními schémata [Scheufele, Iyengar 2011].

Předpokládáme, že většina českých občanů má otázku Benešových dekretů asociovanou s obhajobou českých zájmů⁶ a odsun německého obyvatelstva s odplatou za příkoří, kterého se Čechům dostalo v průběhu 2. světové války. Schwarzenbergův výrok se týkal nespravedlnosti poválečného vysídlení všech tří milionů Němců.⁷ Byl zarámován současným pojetím práva a pohledem Evropana na práva etnických menšin. Přesně zněl takto: „Já jsem vždy říkal a na tom trvám, že to, co jsme v roce 45 spáchali, by dneska bylo odsouzeno jako hrubé porušení lidských práv a asi by tehdejší vláda, včetně prezidenta Beneše, by se octli v Haagu, kdyby v té době již existoval.“ Miloš Zeman zareagoval na tento výrok takto: „Edvard Beneš by byl podle vás souzen jako válečný zločinec, protože nic jiného jste teď neřekl. V Haagu je totiž mezinárodní tribunál proti válečným zločincům.“⁸ Optikou teorie rámcování lze tuto výměnu názorů interpretovat tak, že Miloš Zeman spojil Schwarzenbergův výrok s aktuálními kognitivními schémata většiny českých obyvatel, tj. „přerámcoval“ evropský výrok jako výrok protičeský. Tím bylo nastoleno téma, které bylo přítomno v mediální agendě většiny masových médií. Proč tomu

Tabulka 2: Témata analyzovaných článků (8. 1.–26. 1. 2013)

Témata článků	počet	%
Positivní obraz Karla Schwarzenberga (srovnatelný s 1. kolem)	255	32%
Pokračovatel Václava Havla	45	
Osobnost	42	
Slušný člověk	40	
Dobré jméno ve světě/mezinárodní zkušenosti	40	
Smysl pro humor	34	
Noblesa	27	
Proevropský	27	
Ambivalentní	188	23%
Historie rodiny Karla Schwarzenberga	57	
Manželka Karla Schwarzenberga	40	
Kulturní fronta	33	
Stáří	22	
Klausova amnestie	19	
Menší zlo	17	
Převážně negativní	70	9%
Neumí česky, není mu rozumět	35	
Pravice versus levice ⁹	18	
Usíná, je unavený	17	
Zcela negativní	290	36%
Spojení se současnou vládou	149	
Benešovy dekrety	88	
Není Čech/je to Rakušák	30	
Sudeťák	23	
Celkem	803	100%

Zdroj: vlastní zpracování na základě tištěných verzí MF Dnes, Lidových novin, Hospodářských novin a Práva (N=596).

tak mohlo být, vysvětluje D. Scheufele [1999: 116]: s odkazem na Iyengara [1990] říká, že nejsnáze dosažitelné rámce pro interpretaci událostí jsou takové, které jsou po ruce a jsou snadno vyvolatelné z paměti. Právě tehdy aktuální televizní debata se stala významnou zaostřující událostí, jak ukážeme prostřednictvím kvantitativní obsahové analýzy. Kvalitativní analýza nám pak umožní podrobněji popsat různé interpretační rámce, které jsme identifikovali ve zkoumaných článcích v souvislosti s tématem Benešových dekretů, poválečného odsunu Němců a postoji obou protagonistů voleb k těmto otázkám.

Kvantitativní analýza

V rámci procesu kódování byly samostatně kódovány články, které sice Karla Schwarzenberga nějakým způsobem zmiňovaly, ovšem ve významově neutrálním kontextu – jednalo se například o shrnutí informací před prvním kolem voleb, v rámci kterého byl zveřejněn kompletní seznam kandidátů, apod. Takové případy byly následně z analýzy vyřazeny, aby nezkrusovaly vyhodnocovaná data. Takto očištěnou četnost článků, které se Karlu Schwarzenbergovi věnují jako svému hlavnímu nebo vedlejšímu tématu, vidíme v grafu 1. Na časové ose jsou vyznačeny termíny obou kol prezidentských voleb, přičemž křivka odpovídá sumě článků ze všech sledovaných periodik za jednotlivé dny.

Je patrné, že zájem o osobu Karla Schwarzenberga nebyl až do výsledku prvního kola voleb nikterak enormní – zmínky o něm, byť třeba v souvislosti s jeho činností ve vládě, přesáhly dohromady za všechna sledovaná média počet dvaceti výskytů denně jen těsně. Oproti tomu výsledek prvních voleb způsobil pochopitelný a očekávatelný nárůst pozornosti (přes 80 článků 14. ledna), který sice poté mírně poklesl, pod hranici 20 článků denně však už nespadol a s blížícím se druhým kolem voleb opět zaznamenal kolísavě, ale přesto rostoucí tendenci.

Tabulka 2 zobrazuje četnosti nejfrekventovanější se vyskytujících témat, kterými se sledované deníky v analyzovaném období v souvislosti s Karlem Schwarzenbergem zabývaly. Uvedeny jsou všechny kódy, jejichž výskyt se v novinách objevil častěji než v patnácti případech včetně. Soustředili jsme je do skupin tak, jak tomu nejlépe odpovídalo jejich dominantní tematické vyznění.

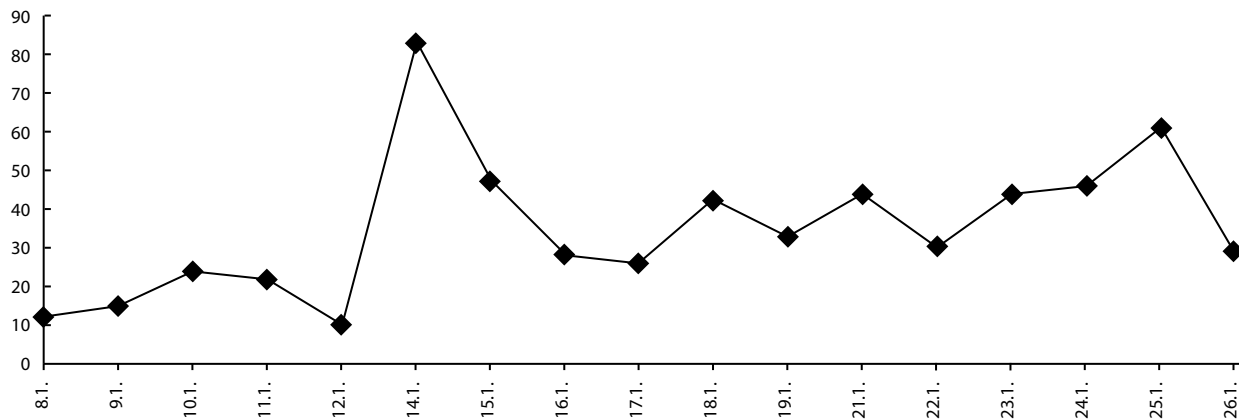
Kvantitativní obsahová analýza nám umožnila zjistit, jaká témata se v souvislosti s Karlem Schwarzenbergem nejčastěji vyskytovala a jaké konotace dané téma neslo: pozitivní, ambivalentní nebo negativní. Výsledky analýzy naznačují, že témata, která se v analyzovaných článcích objevovala před prvním kolem voleb, byla většinou spojena s pozitivními konotacemi, viz graf č. 2.¹⁰ Tato pozitivní témata tvořila 32 % všech článků. Z velké části odpovídala vlastnostem nebo vztahům Karla Schwarzenberga a lze je srovnávat s položkami zdokumentovanými v tabulce 1, která byla vytvořena z výroků ze stránky podporovatelů Karla Schwarzenberga www.volimkarla.cz více než měsíc před prvním kolem voleb. Mezi vlastnosti z tabulky 1 by v tabulce 2 patřila témata „slušný člověk“, „osobnost“, „smysl pro humor“, „noblesa“. O vztazích vypovídají témata „dobré jméno ve světě“, „pokračovatel V. Havla“, „proevropský“.¹¹

Analýza dále ukázala, že témata vnesená do diskuze až po prvním kole voleb byla buď ambivalentní (23 % - např. stáří Karla Schwarzenberga, jeho manželka, historie rodiny, nebo i téma amnestie Václava Klause), nebo negativní, ať už převážně (9 %) nebo zcela (36 %).¹² Témata ambivalentního charakteru byla interpretována v různých kontextech, které přiblížíme v kvalitativní části práce.

Jak ukazuje graf 3, jednoznačně nejfrekventovanějším tématem bylo spojení Karla Schwarzenberga se současnou vládou (149 případů), s čímž souvisely i méně četné zmínky o církevních restitucích (11 textů). Jak je patrné z grafu 3, který zobrazuje rozložení nejčastěji se vyskytujících témat v jednotlivých dnech, zmínky o činnosti Karla Schwarzenberga v Nečasově vládě v pozici ministra zahraničí otiskovala média s poměrně konstantní frekvencí po celé období mezi oběma koly voleb. Mírný vzestup četnosti tohoto kódu počínaje 17. 1. lze připsat hlasování o nedůvěře vládě, které v rámci vyjádření nesouhlasu s Nečasovým podpisem prezidentské amnestie Karel Schwarzenberg na protest nepodpořil svou přítomností a sněmovnu opustil. Zhruba od 18. 1. se na území České republiky začaly rovněž objevovat billboardy s podobiznou Miloše Zemana a hesly „Stop Kalouskovi na hradě“, popř. „Stop této vládě“.

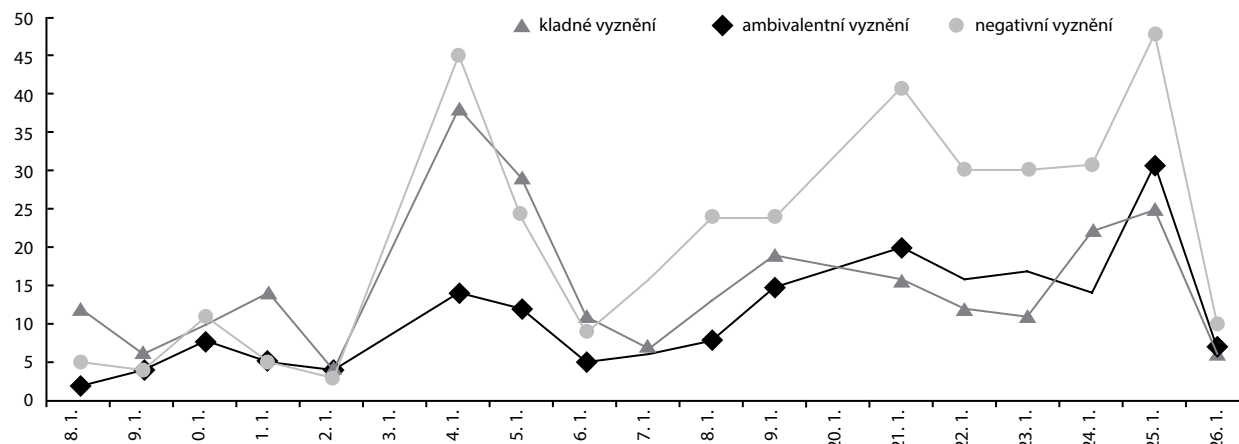
Další témata s vysokým mediálním pokrytím představovaly již zmíněné Benešovy dekrety a Historie rodiny Karla Schwarzenberga. Zmínky o Benešových dekrettech se velice často objevovaly v kombinaci s články o manželce Karla Schwarzenberga a jejím otci. Proces, v rámci kterého se tato

Graf 1: Četnost výskytu článků o Karlu Schwarzenbergovi ve zkoumaných denících 8. – 26. 1. 2013

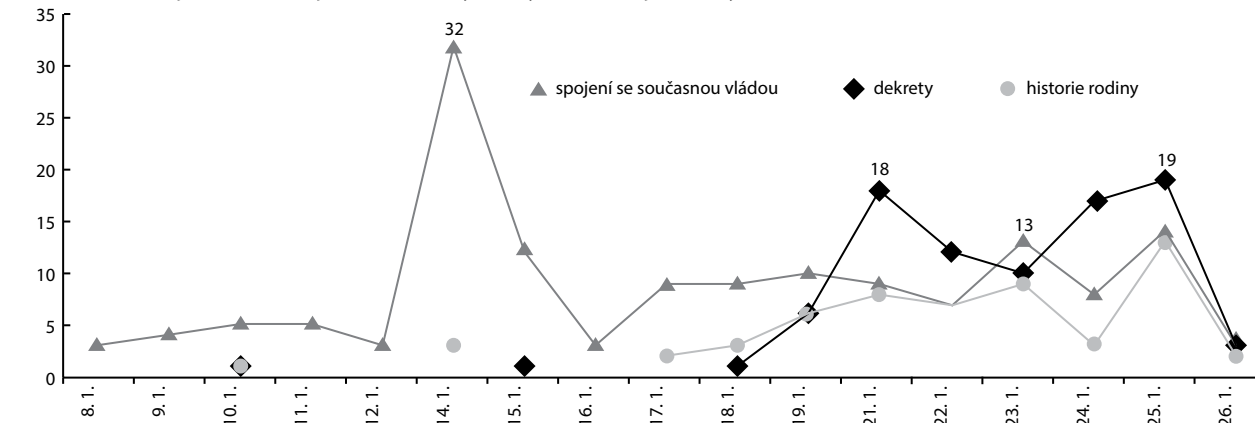
Zdroj: Vlastní zpracování na základě tištěných verzí MF Dnes, Lidových novin, Hospodářských novin a Práva (N=596).

Graf 2: Rozložení analyzovaných článků podle dominantního tematického vyznění v jednotlivých dnech

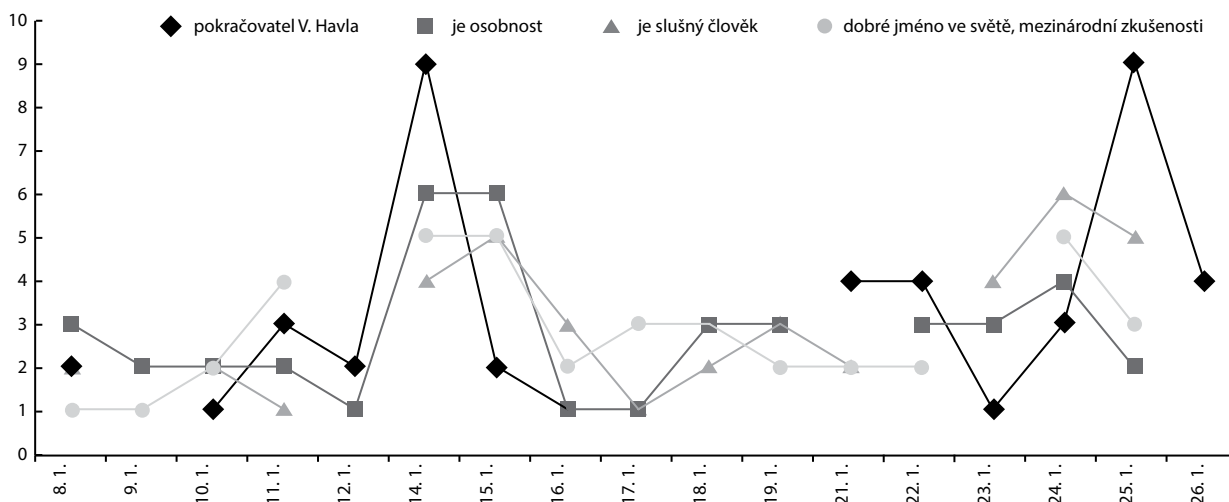
Zdroj: Vlastní zpracování na základě tištěných verzí MF Dnes, Lidových novin, Hospodářských novin a Práva (N=596).

Graf 3: Rozložení nejfrekventovanějších témat analyzovaných článků v jednotlivých dnech

Zdroj: Vlastní zpracování na základě tištěných verzí MF Dnes, Lidových novin, Hospodářských novin a Práva (N=596).

Graf 4: Rozložení vybraných témat analyzovaných článků v jednotlivých dnech

Zdroj: Vlastní zpracování na základě tištěných verzí MF Dnes, Lidových novin, Hospodářských novin a Práva (N=596).

témata stala pro média důležitá, byl výše interpretován z hlediska teorie rámcování. V mediální agendě se pak objevovala zejména Zemanova interpretace Schwarzenbergova výroku (celkem 88 článků). V tomto kontextu se poměrně hojně jméno Karla Schwarzenberga začalo objevovat v kombinaci s označením Sudeťák, které v médiích zaznamenalo celkově 23 zmínek. Jak je patrné z grafu 3, právě téma dekretů se stalo ve sledované mediální agendě dominantním a až do konání druhého kola voleb zaujímal pozici nejčastěji diskutované problematiky. Velký vzestup četnosti výskytu tématu dekretů po 19. 1. lze spojit se vstupem dosluhujícího prezidenta Klause na diskuzní scénu, kdy pro server novinky.cz komentoval Schwarzenbergův výrok slovy: „Že si s tímto svým názorem dovoluji vystoupit ve volební kampani na českého prezidenta, jsem nečekal. Asi byl zvyklý, že mu vždy všechno prošlo, ale já mu tento výrok prominout nikdy nemohu.“ [Novinky.cz 2013]

V souvislosti s dekrety začala média rovněž více sledovat historii Schwarzenbergovy rodiny, především pak nacistickou minulost jeho tchána. Ambivalentní, dříve veskrze pozitivně vnímané téma historie slavné rodiny Karla Schwarzenberga, bylo od této chvíle spojeno nejen se zdůrazňováním nacistické minulosti Schwarzenbergova tchána, ale i s určitými polopravdami a smyšlenkami.¹³ I toto téma se v mediální agendě udrželo až do samotného rozhodujícího kola voleb, ovšem v nezanedbatelně menší míře, než tomu bylo u problematiky dekretů.

Kromě právě zmíněných nejfrekventovanějších témat, zobrazených v grafu 2 a témat, které s nimi souvisí (tedy Manželka Karla Schwarzenberga, Sudeťák a Klausova amnestie), byla zbylá témata, sepsaná dle frekvence výskytu v tabulce 2, zmiňována v analyzovaných článcích poměrně rovnoměrně po celé sledované období. Témata jako pokračovatel Havla, Osobnost, Slušný člověk a dobré jméno ve světě/mezinárodní zkušenosti byla ve zkoumaných textech zprostředkovávána již od samého počátku sledovaného období¹⁴ a s ojedinělými výjimkami se v nich vyskytovala každý den, pouze v mírně menší míře než výše popsaná problematika spojení se současnou vládou či dekrety, jak je patrné z grafu 4. Mírný nárůst výskytu lze vysledovat v období bezprostředně před druhým kolem voleb, kdy mnozí autoři a přispěvatelé rekapitulovali

témata dekretů a historie rodiny Karla Schwarzenberga, v rámci čehož je Schwarzenbergovi podporovatelé „vyvažovali“ právě těmito charakterovými vlastnostmi.

Je zajímavé, že období mezi dvěma koly voleb přineslo i mnohá další přechodná témata a případy – ovšem zájem o ně patrně nebyl konstantní či dokonce vzrůstající, případně se daná problematika nikam dále nevyvíjela, jelikož se témata náhle objevovala, ale zároveň i bez dalších navazujících zmínek mizela. Patří mezi ně například sociální sítě, o jejichž roli se začalo hovořit především po nečekaném úspěchu Karla Schwarzenberga v prvním kole voleb a zároveň s blížícím se kolem druhým, kdy mnozí naopak začali polemizovat o otázce přesycení tohoto virtuálního prostoru kampaní Schwarzenbergova volebního štábu. Podobně tomu bylo i se zpíváním hymny¹⁵, o kterém se psalo především v kontextu negativního vyjádření Václava Klause mladšího. Toto téma však čtveřice deníků sledovala pouze bezprostředně po dané události – dále se ve velmi omezené míře (4 zmínky napříč všemi sledovanými médii) objevilo až v „rekapitulačních“ článcích těsně před druhým kolem voleb.

Pozoruhodný pokles sledovanosti rovněž zaznamenaly zmínky o stáří či usínání Karla Schwarzenberga. Ze sledovaných dat vyplývá, že toto téma jako jedno ze „vstupních“, která byla zmiňována v souvislosti se Schwarzenbergem ještě v době, kdy nebyly známy výsledky prvního kola voleb, postupně ztratilo na atraktivitě, co se mediálního zájmu týče – ustoupilo tak do pozadí aktuálními událostmi vyvolaným tématům, zmíněným výše.

V rámci prezentování četnosti výskytu uvedených kódů je nutné mít na zřeteli, že se jedná o čistě kvantitativní proměnnou, která nevyovídá nic o konotaci či interpretačním rámci daného tématu. A právě tomu se budeme věnovat v následující kapitole.

Kvalitativní analýza

Cílem kvalitativní analýzy bylo podrobněji prozkoumat tři vybraná témata, která – jak vyplývá z kvantitativní části – výrazně ovlivnila celkové utváření Schwarzenbergova mediálního obrazu.

Karel Schwarzenberg a spojení s pravicovou vládou

Téma Schwarzenbergova působení v tehdejší nepopulární vládě Petra Nečase, nejčastěji se Schwarzenbergem spojované, se ve většině případů objevovalo ve formě rozhovorů s odpůrci Karla Schwarzenberga, kteří Schwarzenberga zmiňovali v souvislosti s nepopulární a „asociální“ politikou vlády. Tato spojení byla rovněž v nezanedbatelné míře podporována narázkami na aktivity tehdejšího ministra financí Miroslava Kalouska, místopředsedy TOP 09, a jeho nezpochybnitelné spojení s jeho spolustraníkem a tehdejším ministrem zahraničí Schwarzenbergem. Ten se skrže rozhovory, které poskytoval médiím, snažil svého stranického kolegu hájit, nicméně se rovněž jasně vymezil proti jeho vlivu na hlavu státu v případě vlastního zvolení.

„Je to jednoznačné. Každý politik má přiznat barvu a ve světě platí, že politik je buď pravicový, nebo levicový. (...) Lidé jsou stejně jako kandidáti buď levicoví, nebo pravicoví. A pan Schwarzenberg jako první vicepremiér nese výraznou spoluzodpovědnost za činy Nečasovy vlády.“

Miloš Zeman. „Ted' nesmím urážet, zvolil Zeman taktiku na knížete.“

MF DNES 14. 1. 2013

„Je to poměrně troufalý výrok od člověka, který je úzce spjat s ministrem financí Miroslavem Kalouskem, který je jeho místopředsedou v TOP 09 a který v podstatě celé jednání pana Schwarzenberga, za zády s podnikateli Bakalou a Hávou, řídí.“

Miloš Zeman, Schwarzenberg uvízl v nacionalistické pasti
Lidové noviny 21. 1. 2013

„Karel Schwarzenberg nekandiduje jako nezávislá osobnost, ale jako předseda TOP 09. Podílel se na řadě chybných rozhodnutí Nečasovy i Topolánkovy vlády, na zvýšení daní nebo reálném snížení důchodů. Nese spoluodpovědnost za činnost ministra Kalouska i za tolik kontroverzní amnestii. Vzbuzuje otázky, zda může plnit jeden z hlavních úkolů prezidenta, a to spojovat společnost.“

Jan Fischer, Fisher Schwarzenberga strhal, o podpoře stále mlčí

Právo 17. 1. 2013

„Pan Kalousek je vynikající několikrát vyznamenaný ministr financí, nejpomlouvanější český politik. Jsou to kecy. Zajisté že bych ho nezval na Hrad, ale vážím si jeho odbornosti.“

Karel Schwarzenberg, Nálada houstne. Finalisté už spolu ani nevydrží v jedné místnosti

MF DNES 23. 1. 2013

Sledovaná média však Schwarzenbergovo spojení se současnou vládou nereflektovala pouze v negativním smyslu. Mnozí dopisovatelé nebo redaktori analyzovaných deníků se ke Schwarzenbergovu působení v Nečasově vládě či jeho napojení na Miroslava Kalouska vyjadřovali rovněž i v pozitivním nebo alespoň neutrálním duchu, kdy poukazovali na nulovou relevanci vnímání argumentu Schwarzenbergova působení ve vládě jako rozhodujícího pro volební chování.

„Vládu ani jejího Kalouska přece nevolíme, volíme prezidenta! Podobně jako Anna Šabatová, poradkyně Jiřího Dienstbiera, s volbou Karla Schwarzenberga jsem neváhal ani vteřinu.“

Hlasem pro Schwarzenberga volíme sami sebe

Lidové Noviny, 23. 1. 2013

Přestože tedy spojení Schwarzenberga s Nečasovou vládou a jejím ministrem financí bylo v analyzovaných člancích prezentováno především s negativní konotací na základě komentářů a reflexí předvolebních diskuzí a rozhovorů, nelze říci, že by byl Karel Schwarzenberg v tomto kontextu vykreslován pouze negativně – některé příspěvky toto spojení označily za nepříliš důležité pro rozhodování o postu prezidenta, případně jej naopak dokonce vyzdvihly ve smyslu zkušeností se zahraniční politikou, kterými Karel Schwarzenberg díky této pozici mohl disponovat. Nicméně je stále nutné mít na zřeteli, že ačkoliv stranické preference TOP 09 během prezidentských voleb vzrostly takřka na dvojnásobek (dle CVVM [2013] z 8,5 % v prosinci 2012 na 16 % v lednu 2013), mnoho voličů tehdy nebylo spokojeno s politikou vládnoucí koalice, a i proto mohlo neustálé připomínání ministerského působení Karla Schwarzenberga jeho celkový obraz v očích voličů před rozhodujícím kolem voleb negativně ovlivnit.

Benešovy dekrety

Dalším tématem, které bylo vneseno do předvolebního mediálního diskurzu a kterému jsme se již věnovali výše, byla zmínka Karla Schwarzenberga o Benešových dekretech v televizní debatě na ČT1 dne 17. 1. 2013, která se později stala výrazným tématem mediální agendy. Miloš Zeman v ní podle našeho názoru vystupoval v roli ochránce národních zájmů, přičemž jej v této roli podpořil i dosluhující prezident Václav Klaus. Karel Schwarzenberg byl naopak v pozici člověka, jenž je navázán na mocenské kruhy v zahraničí a zpochybňuje správnost poválečných postupů, které pro velké množství lidí stále zůstávají citlivou záležitostí.

... „Benešovy dekrety samozřejmě formálně platí stále. Byly však vydány pro jednorázové akty a v současnosti se k nim přihlíží pouze tehdy, pokud se řeší konfiskační případy z minulosti. Lze je tak považovat v podstatě za vyhaslé,“ řekl Tomáš Langášek z Ústavního soudu. Schwarzenberg tak doplatil na nesprávnou terminologii, kdy uvedl, že dekrety jsou neplatné, namísto toho, že jsou neúčinné.“

Zazněly nepravdy. Jeden vylepšil bilanci své vlády, druhý pletl pojmy

MF DNES, 19. 1. 2013

Na adresu poválečného odsunu Němců řekl, že „to, co jsme v roce 1945 spáchali, by dnes bylo odsouzeno jako hrubé porušení lidských práv. Asi by se tehdejší vláda včetně prezidenta (Edvarda Beneše ocitla v Haagu.“ Schytlal za to od Zemana v další debatě v televizi Prima Family nálepku, že „mluví jako sudeťák“, protože podle Zemana fakticky označil Beneše za válečného zločince. V Haagu totiž, jak připomněl, sídlí mezinárodní tribunál proti válečným zločincům. A Zeman dodal, že ministra zahraničí již dál nerespektuje jako svého soka v prezidentské volbě.

Kampaň se zvrhla v hádku o dekrety

Právo, 21. 1. 2013

Karel Schwarzenberg se opětovně snažil reinterpetovat svá slova v médiích tak, jak zřejmě v původním prohlášení byla zamýšlena. Poukazoval přitom také na fakt, že ani názory Miloše Zemana na „divoký“ odsun sudetských Němců nebyly vždy konzistentní. Přesto, jak naznačují uvedené úryvky, byl Karel Schwarzenberg často označen jako člověk, který se snažil dehonestovat prezidenta Edvarda Beneše, případně celkově vlastenectví českých vojáků a občanů, nebo dokonce jako člověk, který ohrožuje majetek českých občanů a chce opět zavést protektorát Čechy a Morava.

„Asi byl zvyklý, že mu vždy všechno prošlo, ale já mu tento výrok prominout nikdy nemohu,“ řekl Klaus. Zeman uvedl, že svého soka v boji o Hrad již nerespektuje. Schwarzenberg podle něj mluví jako sudetský Němec, a ne jako hlava státu.

**Prezidentský briefing
Hospodářské noviny, 21. 1. 2013**

Schwarzenbergův vztah k Benešovým dekretům popsal po svém na Facebooku I. místopředseda SPOZ Zdeněk Štengl. „Kandiduje, jen aby dekrety zrušil a otevřel cestu sudetákům k navrácení majetku, který byl legálně zabaven. Chce, abychom byli opět protektorátem Německa,“ rozohnil se člen Zemanova volebního výboru.

**Zemanova kampaň: lež střídá další lež
Lidové noviny, 24. 01. 2013**

Schwarzenbergovi se naopak dle zpráv ze sledovaných periodik dostalo velkého zastání zejména v zahraničních tištěných médiích, které jej chválily za odvahu s tímto kontroverzním tématem vystoupit během prezidentských voleb. Tato „pomoc“ však v mediální agendě zkoumaných periodik nehrála výraznější roli. České vnímání událostí, které proběhly po ukončení 2. světové války, ve své zjednodušené podobě nezahrnovalo problém německé menšiny a jejich práv.

„Žádný pražský politik, který se ucházel o významné postavení, dosud nic podobného neřekl. Ani Václav Havel. České volby proto budou opravdu napínavé,“ uvádí Frankfurter Allgemeine. Podle rakouského listu Die Presse se ve volbách ukáže, zda jsou Češi téměř 70 let po válce schopni střízlivě pohlížet na citlivé sudetoněmecké téma a nepropadnou vlasteneckým výlevům. „I kdyby měl nyní Schwarzenberg ztroskotat, výrazně svým krajanům posloužil,“ píše se v komentáři Die Presse.

**Chvála Schwarzenberga za odvahu
Lidové noviny, 21. 01. 2013**

Velkou odvahu ukázal Karel Schwarzenberg ve chvíli, kdy si Miloš Zeman v debatě na veřejnoprávní televizi uzurpoval moderátorskou pozici a zeptal se jej na vztah k Benešovým dekretům. Ministr zahraničí mohl mlčet. Mohl se kroutit a zapřít svůj názor – určitě by mu to neškodilo u voličů víc, než když relativně otevřeně vyjádřil své přesvědčení. (...)

A přitom - co řekl špatně? Že by dnes Beneš a jeho vláda byli za odsun několika milionů občanů svého státu, za nezabránění vraždám a za konfiskaci jejich majetku pohnáni do Haagu, je sice spekulace, ale s reálným základem.

**Schwarzenberg a dekrety
Lidové noviny, 21. 01. 2013**

I tento kód měl tedy v tištěných médiích zřetelně ambivalentní charakter – nejprve negativní, v podání odpůrců Karla Schwarzenberga, posléze kombinován s pozitivními ohlasy, když do mediální agendy vstoupily reakce jeho podporovatelů, případně historiků, kteří se ke komentovaným událostem vyjadřovali ze svého pohledu. Příjemce mediálních zpráv si tedy mohl vybrat, kterou interpretaci historických událostí přijme za svou. Jak naznačila naše analýza, rámec nabídnutý Milošem Zemanem v této mediální agendě převládal. Téma zůstalo velmi výrazným až do druhého kola voleb.

Historie rodiny/ manželka Therese

V případě obou těchto témat opět hrály roli různé interpretace historických událostí. Do mediální agendy se v souvislosti s těmito tématy dostaly zejména zprávy o neznalosti češtiny možné první dámy, nacistická minulost tchána Karla Schwarzenberga (Johann Hardegg skutečně byl aktivním nacistou), případně činnosti jeho otce za první republiky a po válce. I zde byla jasně patrná snaha o spojení Schwarzenbergovy osoby s negativními konotacemi.

„Nechci, aby po mně na Pražský hrad přišla první dáma, která bude mluvit jenom německy,“ řekla Klausová v narážce na ženu Karla Schwarzenberga Therese.

**Klausová: První dáma nemá mluvit německy
Lidové noviny, 19. 01. 2013**

Expremiér už veřejnosti zvládl vykreslit šéfa TOP 09 Karla Schwarzenberga jako Sudetáka, který „půjde na ruku“ odsunutým Němcům.

A ideologické manipulace soka a jeho postojů se s tímem drží i dále. Jen vlasteneckou kartu vystřídal další osvědčený strašák: nacismus.

**Zeman straší nacisty, kampaň ovládla lež
Lidové noviny, 22. 01. 2013**

Na obranu Karla Schwarzenberga a jeho rodiny vystoupilo mnoho jeho příznivců včetně historiků, kteří se věnovali osvětlení zmíněných událostí v kontextu doby. Miloš Zeman se následně za některé své výroky omluvil, jiné nechal bez komentáře.

„V odůvodnění výsměšné kritiky na svém blogu obvinil šéf gymnázia PORG Schwarzenbergovy předky z kolaborace s fašismem. Konkrétně zmínil členství otce Karla v prvorepublikové protizidovské organizaci Vlajka. To však vyvolalo bouřlivou reakci historiků. Obvinili Klause, že manipuluje dějinami.“

**Klaus ml. Schwarzenbergovi: Znalost hymny je důležitá
MF DNES, 18. 1. 2013**

A byl to Schwarzenberg, který připomněl, že vysídlení byli Němci, včetně mnoha sociálních demokratů a komunistů, kteří zůstali věrni Československé republice. Byli to vrstevníci jeho otce, kteří se řádně účastnili armádní mobilizace koncem září 1938.

**Proč levice nemůže volit Zemana...
Právo, 21. 1. 2013**

Očerňující kampaň proti Schwarzenbergovi je přesto silná a Zemanův tým v ní šíří zcela nepravdivé informace. Omluvil se zatím jen za lživé nařčení, že v rodovém sídle Schwarzenbergovy

manželky visí obrazy s hákovými kříži. Podobných podpásových ataků je víc: tvrzení, že otec a strýc Karla Schwarzenberga (oba ve skutečnosti antifašisté) za války kolaborovali s nacisty nebo že využívali jako pracovní sílu Romy internované v pracovním táboře Lety. Všechna tato obvinění lze přitom snadno vyvrátit jako nepodložená.

Volební nesmysly
MF DNES, 24. 1. 2013

I tyto kódy zahrnovaly velice ambivalentní příspěvky – nejdříve se v médiích objevovaly v souvislosti se zpochybněním čeství rodiny Karla Schwarzenberga, případně její loajality před 2. světovou válkou v Československu a během ní, přičemž byly posléze komentovány historiky, čímž naopak nabyly charakteru obrany vlastenectví (koncipování první a druhé vlastenecké deklarace české šlechty Karlem IV. ze Schwarzenbergu).

Závěr a diskuze

Mediální obraz Karla Schwarzenberga byl tištěnými médii na jedné straně konstruován prostřednictvím kontinuálních témat, na druhé straně však hlavní roli sehrála především jedna konkrétní předvolební televizní debata a prohlášení během ní vyřčené. Zájem o Schwarzenbergovu osobu z pocho-pitelných důvodů vzrostl po oznámení výsledků prvního kola voleb; v té době byl tento kandidát spojován krom pozitivních morálních vlastností, vyzdvihujících především jeho slušnost a sílu osobností, především s vlastní činností ministra zahraničí a stále ještě diskutovanými dozvuky novoroční amnestie tehdejšího prezidenta Václava Klause. V souvislosti s touto pozicí byly ovšem zmiňovány i kandidátovy bohaté zkušenosti se zahraniční politikou a obecně dobré jméno Karla Schwarzenberga v zahraničí. Další jednotlivá dílčí témata sledovaná periodika sice reflektovala, ovšem pouze krátkodobě a bez dalších dozvuků v podobě případných navazujících komentářů a diskuzí.

Hlavní tematickou linii, která se v mediální agendě objevovala po celé analyzované období, tedy spojení Karla Schwarzenberga s Nečasovou vládou – konkrétně s některými nepopulárními reformami a kontroverzními církevními restitucemi – pak zásadně rozšířila témata vzešlá z předvolební debaty ze 17. ledna: Benešovy dekrety a historie rodu Karla Schwarzenberga (resp. spíše jeho manželky Therese). Zatímco zmínky o spojení se současnou vládou „nátlak“ nových témat přečkalý a v mediální agendě zůstaly – byť v menší

míře – i nadále komentovány a zmiňovány až do konce analyzovaného období, ostatní původně frekventovaná témata byla odstrčena do pozadí a problematika Schwarzenbergova výroku o Benešových dekretech tak náhle a zcela změnila podobu mediálního obrazu tohoto kandidáta.

Jak vyplývá z kvalitativní analýzy těchto dvou témat (a platí to zároveň i pro problematiku spojení Schwarzenberga s Nečasovou vládou), nelze v jejich kontextu tvrdit, že by daný mediální obraz ovlivňovaly pouze v duchu negativním – je zřejmé, že mnozí ocenili odvahu Karla Schwarzenberga vyjádřit se k tomuto kontroverznímu tématu, případně uváděli na pravou míru historické okolnosti a kontext jednotlivých nařčení, směřovaných na adresu Schwarzenbergovy rodiny (popř. rodiny jeho manželky). Ovšem právě touha některých podporovatelů „uvést věci na pravou míru“ zřejmě způsobila neustálé přizívování této diskuze a snížení zájmu médií o jiná, dříve populární témata. Téma Benešových dekretů se tedy stalo typickou „zaostřující událostí“ [Kalvas et al. 2012].

Jistě by bylo zajímavé zjistit všechny způsoby, jimiž se podařilo podporovatelům Karla Schwarzenberga získat v závěrečné části kampaně před prvním kolem voleb velké množství dříve nerozhodnutých voličů. Některé aspekty prezidentské předvolební kampaně byly analyzovány dalšími členy našeho výzkumného týmu [viz např. Červinková, Kulhavá; Horák v tomto vydání]. Neexistují však spolehlivá data o přímé kontaktní kampani a chybí také rozbor mediálního obrazu Karla Schwarzenberga na sociálních sítích v první dekádě ledna. Komplexnější vysvětlení mechanismů první prezidentské předvolební kampaně bude tedy vyžadovat ještě hodně analytické práce, a to nejen našeho výzkumného týmu.

Porozumění výsledkům druhého kola voleb by mohla přispět podrobnější analýza dat z výzkumu agentury Median z 25. a 26. ledna 2013 [29. 1. 2013]. Provedení hloubkového, kvalitativně pojatého výzkumu motivace voličů k pozitivní resp. negativní volbě Miloše Zemana nebo naopak Karla Schwarzenberga bohužel již brání časový odstup od lednových událostí, a provedení retrospektivních rozhovorů tak může být značně obtížné. Ke skupině dosud definitivně nezodpovězených otázek tedy patrně bude patřit i to, do jaké míry byl výrok o Benešových dekretech, případně nacistické minulosti Schwarzenbergova tchána, rozhodujícím faktorem pro utvrzení či změnu voličských preferencí v rámci volby prezidenta ve druhém kole voleb.

literatura

Bělohorský, Václav. 2013. „Podzámčí volí pankáče ze zámku.“ *Právo* 19. 1. 2013.

Birkland, Thomas A. 2007. „Agenda Setting in Public Policy.“ Pp. 63–78 in Frank Fischer, Gerald J. Miller, Mara S. Sidney (eds.). *Handbook of Public Policy Analysis: Theory, Politics, and Methods*. Boca Raton: Taylor & Francis Group.

Brož, Jan. 2013. „Benešovy dekrety vyhrotily kampaň.“ *MF Dnes* 21. 1. 2013.

CVVM. 2009. *Tisková zpráva: Veřejnost o odsunu a Benešových dekretech* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. [cit. 17. 11. 2013]. Dostupné z: <http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a3701/f3/100977s_pm91204.pdf>.

- CVVM. 2011. *Tisková zpráva: Veřejnost o odsunu a Benešových dekretů* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. [cit. 17. 11. 2013]. Dostupné z: <http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6665/f3/pm120110.pdf>.
- CVVM. 2012. *Tisková zpráva: Důvěra vrcholným politikům* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. [cit. 8. 11. 2013]. Dostupné z: <http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6856/f3/pi120629.pdf>.
- CVVM. 2013. *Tisková zpráva: Straničné preference a volební model v lednu 2013* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. [cit. 8. 11. 2013]. Dostupné z: <http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6944/f3/pv130130.pdf>.
- ČT. 17. 1. 2013. „Prezidentský duel 2013“ [online] [cit. 21. 5. 2013]. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10483849868-prezidentsky-duel-2013/213411033170117/>>.
- Herzmann, Jan, Martin Komárek. 2013. *Proč právě Zeman?* Praha: Práh.
- Hospodářské noviny. 8. 1.–25. 1. 2013. Tištěná verze.
- Chromý, Jan, Ondřej Dufek. 2012. „Důvěryhodnost politiků jako sociolingvistický fenomén.“ *Naše společnost* 10 (1): 29-39.
- Iyengar, Shanto. 1990. „The accessibility bias in politics: television news and public opinion.“ *International Journal of Public Opinion Research* 2 (1): 1–15, <http://dx.doi.org/10.1093/ijpor/2.1.1>
- Jeřábek, Hynek. „Otevřený dopis profesora Jeřábka profesoru Bělohradskému.“ *Právo* 22. 1. 2013.
- Kalvas, František, Jan Váně, Martina Štípková, Martin Kreidl. 2012. „Rámčování a nastolování agendy: Dva paralelní procesy v interakci.“ *Sociologický časopis* 48 (1): 3–37.
- Lidové noviny. 8. 1.–25. 1. 2013. Tištěná verze.
- McCombs, Maxwell E., Donald L. Shaw. 1972. „The agenda setting function of mass media.“ *Public Opinion Quarterly* 36 (2): 176-187, <http://dx.doi.org/10.1086/267990>
- McCombs, Maxwell E. 1992. „Explorers and Surveyors: Expanding strategies for agenda-setting research.“ *Journalism Quarterly* 69 (4): 813-824, <http://dx.doi.org/10.1177/107769909206900402>
- McCombs, Maxwell E. 2009. *Agenda setting: nastolování agendy, masová média a veřejné mínění*. Praha: Portál.
- McQuail, Denis. 2009. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál.
- MEDIAN. 8. 11. 2012. *Prezidentský volební model říjen 2012* [online] [cit. 21. 5. 2013]. Dostupné z: <http://www.median.cz/docs/preference_Prez_2012_10.pdf>.
- MEDIAN. 22. 12. 2012. *Prezidentský volební model listopad-prosinec 2012* [online] [cit. 21. 5. 2013]. Dostupné z: <http://www.median.cz/docs/preference_Prez_2012_11.pdf>.
- MEDIAN. 29. 1. 2013. *Prezidentská volba. Determinanty výsledku* [online] [cit. 21. 5. 2013]. Dostupné z: <http://www.median.cz/docs/Median_PREZIDENT_II_KOLO_determinanty_vysledku.pdf>.
- MEDIAN, GfK Czech. 2012. *Media Projekt 2012: Tisková zpráva* [online] [cit. 21. 5. 2013]. Dostupné z: <http://www.median.cz/docs/MP_2012_3+4Q_zprava.pdf>.
- MF Dnes. 8. 1.–25. 1. 2013. Tištěná verze.
- Novinky.cz. 2013. „Klaus ke Schwarzenbergovým výrokům o Benešových dekretů: To mu nemohu nikdy promítnout“ [online] [cit. 21. 5. 2013]. Dostupné z: <<http://www.novinky.cz/domaci/290743-klaus-ke-schwarzenbergovym-vyrokum-o-benesovych-dekretach-to-mu-nemohu-nykdy-prominout.html>>.
- Novotný, Lukáš. 2012. „Dekrety, odsun sudetských Němců v historické paměti Čechů. Výsledky reprezentativního dotazníkového šetření.“ *Naše společnost* 10 (2): 30-34.
- Právo. 8. 1.–25. 1. 2013. Tištěná verze.
- Price, Vincent, David Tewksbury. 1997. „News values and public opinion: A theoretical account of media priming and framing.“ Pp. 173-212 in George A. Barnett, Franklin J. Boster (eds.). *Progress in communication sciences: Advances in persuasion, Vol. 13*. Greenwich, CT: Ablex.
- Scheufele, Dietram A. 1999. „Framing as a theory of media effects.“ *Journal of Communication* 49 (1): 103–122, <http://dx.doi.org/10.1111/j.1460-2466.1999.tb02784.x>
- Scheufele, Dietram A., Shanto Iyengar. 2011. *The State of Framing Research: A Call for new Directions*. University of Wisconsin-Madison.
- STEM. 15. 11. 2012. *Preference prezidentských kandidátů. Přelom října a listopadu 2012* [online] [cit. 21. 5. 2013]. Dostupné z: <<http://www.stem.cz/clanek/2607>>.
- Yagade, Aileen, David M. Dozier. 1990. „The Media Agenda-Setting Effect of Concrete versus Abstract Issues.“ *Journalism Quarterly* 67 (1): 3–10, <http://dx.doi.org/10.1177/107769909006700102>
- www.volimkarla.cz [online] [cit. 2. 12. 2012].

Hynek Jeřábek vyučuje sociologickou metodologii, historii výzkumu a sociologické výzkumné metody na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy a na katedře sociologie Filozofické fakulty Západočeské univerzity. Je hlavním autorem monografie *Mezigenerační solidarita v péči o seniory* (2013), spolueditorem a spoluautorem společné monografie *The Early Days of Survey Research and Their Importance Today* (2012) a několika dalších publikací na téma sociologické metodologie a historie výzkumu. Publikuje v *Sociologickém časopise*, v *časopise Data a výzkum – SDA Info* a v *Historické sociologii*. Lze jej kontaktovat na adrese: hynek.jerabek@gmail.com

Jan Rössler je studentem magisterského studijního programu sociologie se zaměřením na aplikovaný sociologický výzkum a jeho metodologii na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Vede semináře k předmětům Úvod do empirického výzkumu a Kvantitativní metodologie a v současnosti se věnuje zkoumání socializačních příčin užívání alkoholu u mladistvých.

Lze jej kontaktovat na adrese: reslius@centrum.cz

Pavel Sklenařík je studentem magisterského studijního programu sociologie se zaměřením na aplikovaný výzkum a jeho metodologii na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. V současné době se věnuje možnostem užití marketingových výzkumných nástrojů v klasickém sociálněvědním výzkumu.

Lze jej kontaktovat na adrese: skleena@centrum.cz

poznámky

¹ Stať vznikla s podporou Grantové agentury ČR, grant č. P404/11/0949. Práce byly podpořeny také v rámci Programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově č. P07 Psychosociální aspekty kvality lidského života.

² Neshodujeme se tedy s interpretací Václava Bělohradského a v této souvislosti upozorňujeme na polemiku na stránkách deníku Právo a Britských listů, kterou na toto téma otevřel Václav Bělohradský 19. ledna a dostalo se mu odpovědi ve stejném listě 22. ledna od jednoho z autorů tohoto článku [Bělohradský 19. 1. 2013; Jeřábek 22. 1. 2013].

³ Kódování článků provedli podle společného kódovníku Jan Rössler a Pavel Sklenařík, každý z nich za články dvou deníků.

⁴ Vysvětlit lednový vzrůst počtu podporovatelů Karla Schwarzenberga může i předpoklad Michaela Kocába, že „Tříkrálová výzva“ intelektuálů „odstartovala masovou podporu Schwarzenberga na facebooku a dalších pojítkách“ [Herzmann, Komárek 2013: 102].

⁵ ČT. 17. 1. 2013. „Prezidentský duel 2013.“

⁶ Výzkumy veřejného mínění prokazují, že ti občané, kteří mají na „Benešovy dekrety“ vytvořený názor, z velké části také trvají na jejich neměnné platnosti. Otázka ve výzkumech CVVM 2009 a 2011 zněla: „Odsun sudetských Němců se právně opíral o některé z dekretů prezidenta E. Beneše. Domníváte se, že...“ Z možných odpovědí v roce 2011 49 % dotázaných vybralo variantu: „měly by platit i nadále“ a jen 17 % možnost „měly by být zrušeny“ [CVVM 2011]. Dva roky předtím, v roce 2009, byl podíl těch, kteří trvali na neměnné platnosti dekretů, dokonce 65 % a jen 8 % dotázaných si přálo jejich zrušení [CVVM 2009].

⁷ V této souvislosti je důležité připomenout, že, jak upozornil Lukáš Novotný [2012], občané ČR nejsou jednotní v názorech na spravedlnost odsunu sudetských Němců. V roce 2011 jich 42 % odpovědělo, že odsun byl spravedlivý a 39 % soudilo, že byl nespravedlivý [Novotný 2012: 32]. Přitom podíl kritických hlasů od roku 2002 až do současnosti postupně stoupal z 26 % až na 39 % [Novotný 2012: 33]. Za významný průvodní fakt je třeba považovat stabilně vysoké procento obyvatel, kteří si na otázku „Benešových dekretů“ nevytvořili jednoznačný stabilní názor. Jejich podíl v populaci kolísá mezi 26 a 37 % populace [CVVM 2011]. Také na spravedlnost odsunu sudetských Němců opakovaně cca 20 % lidí nemá názor [Novotný 2012: 33]. V české společnosti tedy v lednu 2013 existovaly dvě vzájemně odlišné skupiny potenciálních voličů: jedna citlivá na možnost „protičeské“ interpretace jakékoliv diskuze o tzv. „Benešových dekretech“, druhá vnímající odsun sudetských Němců jako nespravedlivý, na základě principu kolektivní viny. Třetí skupina, čítající pětinu až čtvrtinu dospělé populace, mohla pak být poměrně snadno přesvědčena k přijetí mediálně zdůrazněného postoje, a to z toho důvodu, že na uvedené otázky neměla předem vyhraněný názor.

⁸ ČT. 17. 1. 2013. „Prezidentský duel 2013.“ Min. 79:00 - 82:00.

⁹ Karel Schwarzenberg byl v člancích zařazených do této kategorie spojován s nepopulárními kroky tehdejší pravicové vlády a většinou v nich bylo na Miloše Zemana a Karla Schwarzenberga nahlíženo spíše jako na představitele „nadřazeného“ konfliktu pravice s levicí.

¹⁰ Je třeba znovu připomenout, že tato obsahová analýza vybraných článků je prováděna s ohledem na výroky týkající se nečekaného účastníka druhého kola prezidentských voleb - Karla Schwarzenberga. Není to tedy symetrická analýza všech výroků o všech kandidátech, ani o obou kandidátech druhého kola. Jejím smyslem je pokus o vysvětlení proměny obrazu Karla Schwarzenberga v průběhu volební kampaně.

¹¹ Kategorie „menší zlo“, po zvážení zařazená do kategorie ambivalentních kódů, v zásadě odpovídá charakteristice úryvků ze stránky www.volimkarla.cz, která je v tabulce 1 zařazená pod označení „Není jiná možnost než volit Karla Schwarzenberga“.

¹² Zatímco „zcela negativní“ články byly jednoznačně proti-Schwarzenbergovsky laděné, „převážně negativní“ konotace bylo možné sledovat u „sumarizačních“ článků, shrnujících klady a zápory kandidátů.

¹³ Historikové ve svých reakcích většinu negativně nastolených témat z minulosti Karla Schwarzenberga s odkazy na relevantní prameny záhy vyvraceli jako nepravdivě podložené, viz např. „Zemanův finiš: zmýlená historie a díry v účtech“ [Hospodářské Noviny 23. 1. 2013].

¹⁴ Výzkumy veřejného mínění z doby před zahájením kampaně před prezidentskými volbami jasně prokazují, že osobnost Karla Schwarzenberga je veřejnosti dostatečně známa již přinejmenším několik let. Jan Chromý a Ondřej Dufek v článku „Důvěryhodnost politiků jako sociolingvistický fenomén“ analyzovali „strategickou důvěru“ občanů v jednotlivé politiky a došli k dílčímu poznatku, že „Nejobtustnější výsledek byl, že K. Schwarzenberg ve všech případech posílil serióznost výroku.“ [Chromý, Dufek 2012: 32] Přitom právě takto zjišťovaná „strategická důvěra“ byla podle těchto autorů vhodným ukazatelem důvěryhodnosti. V červnu 2012 patřil Karel Schwarzenberg mezi nejznámější politiky, hned po V. Klausovi a M. Kalouskovi. Jen jedno procento dotázaných ho neznalo. I v letech 2010 až 2012 se důvěra v jeho osobu stále pohybovala nad hranicí 35%, nedůvěra však oscillovala kolem 50% a postupně od roku 2010 rostla [CVVM 2012: 2-3]. Je tedy zřejmé, že uvedená témata byla s osobou Karla Schwarzenberga s vysokou pravděpodobností spojována již dříve, a to i bez kontextu prezidentských voleb.

¹⁵ Nina Nováková, členka TOP 09, v přímém přenosu ze sálu, kde podporovatelé Karla Schwarzenberga sledovali výsledky prvního kola voleb, v momentě, kdy již bylo jisté, že její kandidát postoupil do druhého kola voleb, začala spontánně zpívat českou národní hymnu. Karel Schwarzenberg se posléze ke svým podporovatelům polohlasem přidal, načež svým výkonem vyvolal řadu emotivních (pozitivních i negativních) reakcí. Ze záznamu dodnes není zřetelně rozpoznatelné, kdo z přítomných zpívajících správně odříkával slova hymny a kdo ne. Toho využili někteří komentátoři a obvinili Karla Schwarzenberga z neznalosti slov české národní hymny. Patrně nejkontroverznějším příspěvkem k tomuto tématu se následně stalo zesměšnění dané situace v reakci Václava Klause mladšího.